

УДК 37.015.31:7-053.67(477.83-25)"18/193"

Оксана Пасіцька

**ПРОФЕСІЙНЕ Й ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ГАЛИЦЬКОЇ
МОЛОДІ В УКРАЇНСЬКИХ РЕМІСНИЧО-ПРОМИСЛОВИХ
БУРСАХ ЛЬВОВА В КІНЦІ ХІХ ст. – 20–30-х рр. ХХ ст.**

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. у зв'язку з розвитком промисловості в європейських державах створювалися професійні навчальні заклади та виховні установи, які готували працівників для конкретних галузей промисловості. Подібні процеси спостерігалися в Австро-Угорщині та Польщі. У Галичині вони відбувалися значно повільніше, що можна пояснити особливостями соціально-економічного розвитку та суспільно-політичним становищем західноукраїнських земель. У різних галузях промисловості Галичини, зокрема Львова, домінували малокваліфіковані та некваліфіковані наймані працівники. Проте тогочасна галицька інтелігенція докладала максимум зусиль для створення фахових шкіл, курсів, бурс.

Мета статті – охарактеризувати роль українських ремісничо-промислових бурс у професійному та морально-естетичному вихованні галицької молоді.

Проблематика створення та діяльності українських ремісничо-промислових бурс у Львові епізодично висвітлювалась на сторінках тогочасних українських часописів І. Крип'якевичем [11], о. О. Годуньком [4], М. Щуровським [5]. Педагогічний аспект діяльності товариства “Руська ремісничо-промислова бурса” висвітлено у розвідці Р. Волянчук [3].

У Галичині, зокрема у Львові, проблемами виховання та розвитку промислових кадрів переймалася тогочасна національно свідомо інтелігенція, оскільки вона усвідомлювала, що економічний розвиток краю залежить від стану підготовки кваліфікованих працівників, а підвищення рівня знань, удосконалення умінь і навичок сприятиме формуванню середньої верстви, безпосередньо вплине на світогляд і матеріальне становище українців. На сторінках українських часописів міжвоєнного Львова неодноразово порушували питання про нагальну потребу в фаховій підготовці українців. Так, освітній діяч С. Конрад зазначав: “Наше покоління має головне завдання: виховати тип українця-громадянина, що був би здібний орієнтуватися та опановувати обставини, які вони не були б. Тільки таке виховання прискорить процес нашого дозрівання до ролі дійсно великого, вповні самостійного і творчого чинника у світі” [10, с. 3]. Заклики непересічних галицьких особистостей (Д. Коренця, І. Лу-

чишина, В. Несторовича та ін.) щодо підготовки молоді у фахових школах, їх опіки та виховання не були марними. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. у місті було створено чимало приватних професійних навчальних закладів, курсів і виховних інституцій.

Опікунсько-виховною установою для української галицької ремісничо-робітничої молоді, яка навчалася у фахових школах, було товариство “Руська ремісничка і промислова бурса у Львові”, заснована з нагоди 50-річчя скасування панщини. Ідею заснування бурси висловили члени товариства українських ремісників, промисловців і торговців “Зоря”: кравець Д. Ковальський, слюсарі П. Тиблючинський і Г. Васіка, лакувальник Л. Качоровський, столяр А. Оприск. 26 грудня 1898 р. за підтримки відомих громадсько-політичних, релігійних діячів В. Нагірного, К. Левицького [7, с. 7], Ю. Романчука, І. Шараневича, Д. Савчака, Й. Делькевича цю ідею реалізували [15, арк. 131].

Українська національно свідома спільнота допомагала товариству фінансово. Першу матеріальну допомогу надав співак О. Мишуга. У 1910 р. за його кошти придбано будинок на вул. Ходоровського, 3 (тепер – вул. Венеціанова). Отець І. Залуцький зі Свидова Чортківського повіту записав на власність товариства 2/5 власної землі (86 моргів) [15, арк. 132]. Ці два меценати створили матеріальну основу для Ремісничо-промислової бурси.

У 1899 р. до бурси прийняли шістьох хлопців, 1900 р. – 12, а у 1908 р. число вихованців збільшилася до 48 осіб, які навчалися у фахових школах або приватно у майстрів. Походили бурсаки переважно з найбідніших верств населення і були здебільшого сиротами [19, арк. 10].

Товариство ставило за мету опікуватися українською молоддю та навчати її; виховувати фахових ремісників і промисловців; допомагати талановитим учням і помічникам у навчанні і стажуванні за кордоном, а також впливати на розвиток господарства в краю [18, арк. 50]. Для досягнення цієї мети у товаристві проводилися такі заходи: утримання фахових учителів, інструкторів; нагородження кращих вихованців-бурсаків необхідною технікою, приладами для ведення власної справи; передплата та видання фахових часописів; подання до органів влади петицій і меморіалів щодо актуальних проблем професійної підготовки та виховання молоді. Для реалізації означених завдань залучалися фахівці різних галузей знань, у тому числі педагоги. Так, членами товариства стали вчителі Г. Врецьона, І. Крип’якевич, Т. Панкевич, І. Шараневич та ін. Крім фахової підготовки, бурса виконувала роль важливого чинника у “поступі національного розвою і добробуту”, надавала молоді “відповідний корм духовний” та виховувала національно свідомих громадян. З цією метою у бурсі у вільний від

здобуття основного фаху час запровадили викладання історії української літератури та музики, яке з 1904 р. стало обов'язковим [3, с. 330–333].

З метою підвищення кваліфікаційного рівня молоді товариство налагоджувало контакти з аналогічними закордонними громадськими установами. У такий спосіб до Першої світової війни товариство відіслало на навчання до Відня, Праги, Берліна та Гамбурга понад 400 хлопців, які могли перейняти професійні навички та вміння у закордонних фахівців-ремесників [19, арк. 10].

Воєнні часи призупинили діяльність більшості громадських організацій. Не було винятком і товариство “Українська ремісничо-промислова бурса” у Львові. На початку 1915 р. бурсу було закрито. Відновити свою роботу вона змогла лише 1 вересня 1917 р. [3, с. 330–332].

У 1922 р. у бурсі на вул. Ходоровського навчалось 44 вихованці, які працювали у ремісничих майстернях, на фабриках, а також у торгівлі. Керівником бурси був Е. Бачинський. Опікунський заклад забезпечував харчами та місцем проживання, давав загальну і фахову освіту, скеровував молодь на навчання за кордон. Малозабезпечені діти не платили за проживання та харчування. Моральною опікою молоді займалася отці та семінаристи Духовної семінарії. Лікарі Є. Озаркевич, В. Куровець надавали бурсакам безкоштовну лікарську допомогу [17, с. 6].

Зазначимо, що у тогочасному українському суспільстві важливу роль у вихованні української молоді, зокрема майбутніх ремісників та промисловців, відіграла Греко-католицька церква. Глава церкви митрополит А. Шептицький, будучи людиною високоосвіченою, різносторонньою та харизматичною, у 1929 р. з нагоди 25-ліття вступу на митрополичий престол купив за 110 000 злотих одноповерховий будинок із земельною ділянкою на вул. Пасічній, 2, який перебував у власності церкви св. Юра. Це приміщення призначалося для греко-католицької молоді (сиріт), які навчалися ремеслу, християнським і національним цінностям.

Бурса на вул. Пасічній, 2 розвивалася під керівництвом о. О. Малиновського, І. Дриндака, о. О. Квіта, В. Тернопільського, П. Кишка, о. О. Годунька, о. О. Бучацького та завдяки активним членам С. Федьку і о. Т. Попелю [17, с. 6; 7, с. 7]. Зі стін бурси виходила молодь, яка мала не лише хорошу фахову підготовку, а й була вихована в українському народному дусі та гідно поповнювала ряди львівських ремісників і робітників. У 1931 р. в бурсі навчалось 70 вихованців. У 1935 р. в гуртожитку проживало 40–60 бурсаків у віці 14–22 роки родом зі Львова й околиць міста, а також із Волині та Лемківщини. Це була ремісничо-робітнича молодь різних фахів: кравці, шевці, перукарі, радіотехніки, інсталятори, монтери й інші. У бурсі проживали також учні українських і польських торговельних шкіл [8, с. 1].

У закладі був чітко визначений розпорядок дня. Учнів змалку привчали до організованості, порядку і систематичної праці. Робочий день розпочинався о сьомій годині ранку, коли всі йшли на роботу. Порядок у приміщенні підтримували самі вихованці. Бурсаки мали читальню і бібліотеку, кооператив “Бурсак”. У читальні видавали стінний часопис, який учні редагували самостійно [11, с. 4; 21, с. 2]. За помешкання бурсаки платили 4–7 злотих, а за приміщення з харчуванням – 15–30 злотих щомісячно, окрім малозабезпечених. Заробітна платня вихованців на підприємствах чи у майстрів становила 3–18 злотих на тиждень [11, с. 4]. Найбільш оплачуваними були радіотехніки, інсталюатори, перукарі, менше платили шевцям, столярам та іншим. Добрий заробіток мали бронзівники, золотарі, годинникарі, коминярі, проте українців серед них було надзвичайно мало, оскільки у цих галузях переважали поляки.

Велику увагу в навчальному закладі приділяли морально-естетичному вихованню молоді. У бурсі організували музичний оркестр під керівництвом о. О. Квіта, хор, диригентом якого був Л. Крушельницький. Згодом створено ще й драматичний гурток, який готував вистави про ремісничче та робітничче життя [14, с. 14], а “своїми доходами латав діри в бюджеті бурси” [5, с. 6]. Також у бурсі діяв гурток “Відродження” під керівництвом о. О. Квіта, товариство “Ощадність”, бібліотека художньої та спеціальної літератури, яка налічувала 700–750 книг. У бурсі вихованці безплатно відвідували гімнастичне товариство “Сокіл”. Молодь ремісниччопромислової бурси брала активну участь у церковних і національно-патріотичних святах, конференціях, читаннях рефератів, зокрема організовувала просвітні свята, Андріївські вечори, свято Миколая, концерти в честь свого покровителя – митрополита А. Шептицького. Святкові вечори відбувалися у залі товариства українських ремісників, промисловців і торговців “Зоря” на вул. Вірменській, 25, де виступали з оркестром, співали народні, патріотичні пісні та декламували твори. Часто бурсаки були задіяні в екскурсіях по музеях, історичних місцях, зокрема з нагоди вшанування пам’яті М. Шашкевича вихованці їздили на Білу гору в с. Підлисса на Золочівщину [2, с. 3; 20, с. 365].

На початку 1930-х рр. у бурсі на вул. Пасічній засновано Український ремісничий спортивний клуб, який був членом Українського спортивного союзу і разом з іншими клубами брав участь у створенні української футбольної ліги у Львові, зокрема тісно співпрацював зі спортивним гуртком товариства українських робітників “Сила” у Львові. Опікуном УРСК був В. Лаба, головою виділу – О. Козак [13, с. 11–12]. У 1937 р. 90 осіб входили до шести організованих секцій: футболу, волейболу, тенісу, легкої атлетики, велоспорту, спортивного

туризму (мандрівницька, прогулянкова). Крім спортивного вишколу, клуб дбав про фахове та морально-естетичне виховання молоді [14, с. 14].

З 1930 р. з ініціативи Українського товариства охорони дітей і опіки над молоддю у Львові функціонувала дівчача Ремісничя бурса на вул. Кошаровій, 12 (тепер – вул. О. Луцького) [4, с. 229]. Керував закладом спеціально створений “бурсовий комітет”, до якого належали активні учасниці жіночого руху, педагоги: А. Говиковичева, О. Залізняка, І. Левицька, К. Малицька, С. Федорчакова та ін. Тут проживали учениці кравецької школи “Труд”, які були родом із Галичини та Волині. Бурса забезпечувала харчуванням, лікарською опікою, педагогічним наглядом. Місячна оплата становила 30 злотих. Бурсачки займалися культурно-освітньою діяльністю. Вони об’єдналися у “Самоосвітній гурток”, який організовував урочистості з нагоди національних свят. Як згадували львів’яни, саме жіноча бурса була першою українською організацією Янівського передмістя, оскільки ні церкви, ні читальні на той час тут не було [6, с. 5].

У 1936 р. з ініціативи А. Шептицького та голови віділу товариства о. О. Бучацького були закуплені для бурсаків невеликі будинки (одно- і двоповерховий) на вул. Бартосівни, 3 (тепер – вул. Природна). У приміщенні знаходилося 45 спальних місць, кухня, їдальня та кімната управителя бурси [1, с. 5]. Аналогічні бурси знаходилися також у Тернополі, Перемишлі та Станиславові.

Важливу роль у вихованні української ремісничо-робітничої молоді відіграло товариство українських ремісників, промисловців і торговців “Зоря”, яке діяло у 1884–1939 рр. У 1921 р. у товаристві організували Секцію опіки над ремісничою молоддю ім. В. Нагірного. Станом на 1924 р. секція опікувалася 500 вихованцями. У 1921–1937 рр. було зареєстровано 2 000 осіб [12, арк. 11 зв.; 9, с. 28]. Здебільшого це були хлопці віком 14–21 років зі Львова та навколишніх сіл, які навчалися теорії та практики обраного фаху (кравці, шевці, слюсарі, столярі, друкарі, ковалі, палітурники, рідше – механіки, кондитери, торговці, колісники, кахлярі, кушніри, цинкографи та ін.) Товариство “Зоря” опікувалося українською молоддю і в позашкільний час. Так, молодь залучали до відвідування культурно-освітніх курсів, лекцій, читання преси. Щороку на свята організовували свячене і просфори. Молодь була задіяна у зорянському хорі, оркестрі, забавовому, спортивному й інших гуртках [16, с. 25–27].

Таким чином, у міжвоєнному Львові діяло кілька українських ремісничо-промислових бурс (на вул. Ходоровського, Пасічній, Бартосівни, Кошаровій) та Секція опіки над ремісничою молоддю ім. В. Нагірного при товаристві “Зоря” на вул. Вірменській, які займали-

ся професійним і морально-естетичним вихованням молоді. Упродовж 20–30-х рр. ХХ ст. опікунсько-виховні інституції Львова – українські ремісничо-промислові бурси “були виховниками цілої людини, доброго християнина і передового українця” [5, с. 13].

Посилання:

1. Брак фахівців і потреба їх вишколення // Діло. — 1936. — 17 листопада. — С. 5.
2. Вечір з танцями в “Зорі” // Галичанин. — 1894. — 15 березня. — С. 3.
3. Воляннюк Р. Педагогічний аспект опіки молоді в ремісничих бурсах Галичини (др. пол. ХІХ – поч. ХХ ст.) / Руслана Воляннюк // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 1999. — № 3. — С. 331—334.
4. Годунько О. За нашу ремісничу молодь / Осип Годунько // Рідна школа. — 1936. — 15 серпня. — С. 229.
5. Годунько О. Реміснича бурса при вул. Пасічній 2 у Львові / Осип Годунько, Михайло Щуровський. — Львів : Накладом Українського ремісничого спортивного клубу, 1937. — 17 с.
6. Дівоча реміснича бурса у Львові // Новий час. — 1936. — 17 листопада. — С. 5.
7. З життя наших установ // Діло. — 1937. — 29 червня. — С. 7.
8. За розбудову ремісничої бурси // Діло. — 1935. — 21 жовтня. — С. 1.
9. “Зоря”. Її минуле й сучасне: Пам’ятна книга з нагоди сорокових роковин існування Товариства українських ремісників і промисловців “Зоря” у Львові. — Львів, 1924. — 30 с.
10. Конрад С. Виховні завдання нашого покоління / Степан Конрад // Діло. — 1932. — 1 вересня. — С. 3.
11. Крип’якевич І. З життя ремісничої молоді. Реміснича бурса у Львові, вул. Пасічна / Іван Крип’якевич // Рідна школа. — 1936. — 15 травня. — С. 4.
12. Матеріали (обіжники, листування та інше) про діяльність товариства “Зоря” та його філіалів за 1937 р. — ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 66, 107 арк.
13. На спортивному полі // Молоді робітники. — 1932. — Січень. — С. 11.
14. На спортивному полі // Молоді робітники. — 1933. — Березень. — С. 14.
15. Нагірний В. З моїх споминів. — Центральний державний історичний архів у м. Львові (далі — ЦДІА України, м. Львів), ф. 309, оп. 1, спр. 1667, 217 арк.
16. Пасіцька О. Львівська “Зоря” – товариство українських ремісників, промисловців і торговців (1884–1939) : історичний нарис / Оксана Пасіцька. — Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2013. — 88 с.
17. Рух в українських товариствах // Громадський вісник. — 1922. — 14 травня. — С. 6.
18. Справа про реєстрацію українського ремісничо-промислового товариства “Руська бурса” у Львові. [б.р.]. — Державний архів Львівської області (далі — ДАЛО), ф. 1, оп. 54, спр. 2490, 64 арк.
19. Статут, протоколи, листи та інші документи про діяльність Руської ремісничо-промислової бурси у Львові. 1913-1938 рр. — ЦДІА України, м. Львів, ф. 408, оп. 1, спр. 308, 43 арк.
20. Столітній ювілей русько-народного письменства в “Зорі” // Свобода. — 1898. — 12 листопада. — С. 365.
21. У справі ремісничих бурс // Батьківщина. — 1934. — 22 листопада. — С. 2.

References (transliterated and translated):

1. Brak fakhivtsiv i potreba yikh vyshkolennia (The lack of specialists and the need for their training). // Dilo (Business), 1936. 17 November. P. 5.
2. Vechir z tantsiamy v “Zori” (The evening of dancing in “Zoria (Dawn)”). // Halychanyn, 1894. 15 March. P. 3.

3. *Volianiuk R.* Pedagogichnyi aspekt opiky molodi v remisnych bursakh Halychyny (dr. pol. XIX – poch. XX st.) (Pedagogical aspect in youth custody at vocational schools in Galicia (the second half of the 19th – the beginning of the 20th centuries). // *Pedagogy and Psychology of Vocational Education*, 1999. № 3. P. 331—334.
4. *Hodunko O.* Za nashu remisnychu molod (For our craft youth) // *Native School*, 1936. 15 August. P. 229.
5. *Hodunko O., Shchurovskiy M.* Remisnycha bursa pry ul. Pasichnyi 2 u Lvovi (Handicraft school in St. Pasichna, 2 in Lviv). Lviv, 1937. 17 p.
6. Divocha remisnycha bursa u Lvovi (Maiden handicraft school in Lviv) // *New time*, 1936. 17 November. P. 5.
7. Z zhyttia nashykh ustanov (From the life of our institutions) // *Dilo (Business)*, 1937. 29 June. P. 7.
8. Za rozbudovu remisnychoi bursy (For development of handicraft school). *Dilo (Business)*, 1935. 21 October. P. 1.
9. “Zoria”. Yiyi mynule y suchasne: Pamyatna knyha z nahody sorokovykh rokovyn isnuvannya Tovarystva ukraïnskykh remisnykiv i promyslovtsiv “Zorya” u Lvovi. (“Zoria (Dawn)” Its past and present : Commemorative book on the occasion of the fortieth anniversary of the existence of the Society of Ukrainian craftsmen and industrialists “Zoria” in Lviv). Lviv, 1924. 30 p.
10. *Konrad S.* Vykhovni zavdannia nashoho pokolinnia (Educational task of our generation). // *Dilo (Business)*, 1932. 1 September. P. 3.
11. *Krypiakivych I.* Z zhyttia remisnychoyi molodi. Remisnycha bursa u Lvovi, ul. Pasichna (From the craft young’s life. Handicraft Seminary in Lviv, St. Pasichna). // *Native School*, 1936. 15 May. P. 4.
12. Materialy (obizhnyky, lystuvannia ta inshe) pro diialnist tovarystva “Zoria” ta yoho filialiv za 1937 r (Materials (circulars, correspondence, etc.) about the activities of society “Zoria (Dawn)” and its subsidiaries for 1937). — State Archives of Lviv region, f. 295, op. 1, case 66, 107 p.
13. Na sportyvnomu poli (On the sports field). // *Young workers*, 1932, January. P. 11.
14. Na sportyvnomu poli (On the sports field). // *Young workers*, 1933, March. P. 14.
15. *Nahirnyi V.* Z moikh spomyniv (From my memory). — Central State Historical Archive in Lviv, f. 309, op. 1, case 1667, 217 p.
16. *Pasitska O.* Lvivska “Zorya” – tovarystvo ukraïnskykh remisnykiv, promyslovtsiv i torhovtsiv (1884–1939) : istorychnyy narys (“Zoria (Dawn)” in Lviv – Ukrainian association of craftsmen, industrialists and traders (1884-1939) : historical essay). Lviv, 2013. 88 p.
17. *Rukh v ukraïnskykh tovarystvakh* (Movement in Ukrainian societies). // *Public Bulletin*, 1922. 14 May. P. 6.
18. Sprava pro reiestratsiiu ukraïnskoho remisnycho-promyslovoho tovarystva “Ruska bursa” u Lvovi (The case of registration of Ukrainian craft-industrial society “Russian School”) in Lviv). — State Archives of Lviv Region, f. 1, op. 54, case 2490, 64 p.
19. Statut, protokoly, lysty ta inshi dokumenty pro diialnist Ruskoï remisnycho-promyslovoi bursy u Lvovi. 1913-1938 rr. (Charter, protocols, letters and other documents about the activities of the Russian craft-industrial school in Lviv. 1913 – 1938). — Central State Historical Archive in Lviv, f. 408, op. 1, case 308, 43 p.
20. Stolitnii yuvilei rusko-narodnoho pysmenstva v “Zori” (Centenary Anniversary of Russian-folk literature in “Zoria (Dawn)”). // *Freedom*, 1898. 12 November. P. 365.
21. U spravi remisnych burs (On the craft schools) // *Batkivshchyna (Homeland)*, 1934. 22 November. P. 2.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2014

О. Пасицкая

Профессиональное и эстетическое воспитание галицкой молодежи в украинских ремесленно-промышленных бурсах Львова на протяжении конца XIX в. – 20–30 гг. XX в.

В статье рассмотрен педагогический аспект опеки и воспитания молодежи в контексте создания и деятельности украинских ремесленных и промышленных бурс Львова на протяжении конца XIX в. – 20–30-гг. XX в. Бурсы как опекуноско-воспитательные институции занимались не только профессиональным, но и морально-эстетическим воспитанием, в частности способствовали гражданскому и патриотическому становлению молодежи. Автор делает вывод, что в межвоенном Львове действовало несколько украинских ремесленно-промышленных бурс (на ул. Ходоровского, Пасечной, Бартосивны, Кошаровой) и Секция опеки над ремесленной молодежью имени В. Нагорного при обществе “Заря” на ул. Армянской, которые занимались профессиональным и морально-эстетическим воспитанием молодежи. В течение 20-30-х гг. XX в. попечительно-воспитательные учреждения Львова – Украинские ремесленно-промышленные бурсы были воспитателями целостного человека, доброго христианина и передового украинца.

Ключевые слова: бурса, украинская молодежь, Львов, воспитание.

О. Pasitska

**Professional and Aesthetic Education of Galician Young People
at Ukrainian Handicraft-Industrial bursas of Lviv during
the end of the 19th century – the 20-30-s of the 20th century**

The article deals with the pedagogical aspect of guardianship and education of youth in the context of creation and activity of the Ukrainian handicraft and industrial bursas of Lviv during the end of the 19th century 1920-30-s. Bursas as guardian-educator institutes were engaged in not only professional but also morally-aesthetic education, in particular they assisted the civil and patriotic becoming of young people. The author concludes that in the interwar period in Lviv there were several Ukrainian handicraft and industrial bursas (in the street of Khodorowsky, Pasichna, Bartosivny, Kosharova) and V. Nahorny Section of craft youth's custody within the society “Zoria (Dawn)” in the street of Armenian, which were engaged in a professional and moral-aesthetic education of youth. During the 20-30-s of the 20th century the trustees and educational institutions in Lviv, Ukrainian handicraft and industrial bursas, were teachers of the whole man, a good Christian and a good Ukrainian.

Key words: Bursa, Ukrainian young people, Lviv, education.

Рецензент – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник С. М. Вдович